

Derleyenler
AHMET ÖNCÜ - ORHAN TEKELİOĞLU
Şerif Mardin'e Armağan

İletişim Yayınları 1091 • Araştırma-İnceleme Dizisi 184
ISBN-13: 978-975-05-0342-9
© 2005 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-2. BASKI 2005-2009, İstanbul
3. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Erzade Ertem
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Serap Yeğen
BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
AHMET ÖNCÜ
ORHAN TEKELIOĞLU

Şerif Mardin'e Armağan

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

ŞERİF MARDİN'E ARMAĞAN'A GİRİŞ	
AHMET ÖNCÜ – ORHAN TEKELİOĞLU	9
ŞERİF MARDİN'İN TÜRKİYE DÜŞÜNCE TARİHİNE ÖNCÜ KATKILARI	
TAHA PARLA.....	13
“MİLLÎ MESELE” OLARAK DİN	
AHMET ÇİĞDEM	21
ŞERİF MARDİN'İ OKUMAK: MODERNLEŞME, YORUMBİLGİSEL YAKLAŞIM VE TÜRKİYE	
E. FUAT KEYMAN.....	37
Kültüralist Modernite Kuramı ve Yorumbilgisel Yaklaşım.....	40
Şerif Mardin ve Türk Modernleşmesi	44
Merkez-Çevre Çelişkisi	50
Modernleşme, Din ve Siyaset.....	54
Sonuç: Makro-Mikro İlişkisi ve Moderniteyi Anlamak.....	60
LAİKLEŞME TİPOLOJİSİ VE TÜRKİYE'DEKİ LAİKLİK DENEYİMİ	
BAHATTİN AKŞİT	65
Giriş: Hıristiyan ve Müslüman Ülkelerde Laikleşme Tipolojileri.....	65

Laikleş(tir)me / İslâmlaş(tır)ma Tiplerinin Kesitiği Alanlar Olarak Kazakistan ve Kırgızistan Örneklere: Bir Alan Araştırmasından Gözlemler.....	73
Türkiye'de Laikleş(tir)me/İslâmlaş(tır)ma Deneyimi.....	76
<i>Laikleşmenin Kısa Sosyolojik Anlatımı</i>	76
<i>Devleti Ele Geçirmeye Yönelik Siyasal İslâm ile Devlet-Dışı Kamusal Alandaki Kültürel İslâm Tartışmasında Bir Yol Ayrımı (mi?)</i>	82
<i>Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Yeni Bir Söylem (mi?)</i>	87
Sonuç: Sivil Toplum ve Yeni Toplumsallık Biçimleri mi?.....	94

TÜRK MİLLİYETÇİ ROMANTİSİZMİNİN SONU: KURUCU MODERNİST İDEOLOJİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE YAZINSAL SÖYLEM

HASAN BÜLENT KAHRAMAN.....	105
Giriş.....	105
Modernite Epistemolojisinin Dayanakları.....	106
Türkiye ve Romantist Bağlam Öğeleri ve <i>Volk</i> Kavramı.....	119
<i>Herder ve Volk Kavramı</i>	120
<i>'Halk' ve Türk Kurucu Modernist İdeolojisi</i>	122
<i>Halkçılık Projesi İçin Modeller</i>	124
<i>Sosyalist Realizm, Türkiye ve Halkçılık</i>	128
<i>Köy Romanı, 12 Mart Romanları, Toplumcu Gerçekçilik ve Romantik Kurucu Bilinç</i>	131
1980 Sonrası: Kopuş.....	134
<i>1980 Sonrasının İklimi ve Neo-Liberal Yaklaşımlar</i>	134
<i>Dönüşüm Başlarken</i>	136
<i>İki Tartışma ve Kurucu Bilincin Yeni Konumu</i>	137
1980 Sonrası Edebiyat ve Post-Romantik Dönem.....	139
<i>Dil ve İktidar: Bir Sökme Denemesi</i>	139
<i>Siyaset, Mekân, Bellek ve Kimlik</i>	141
<i>Yeni Kimlik Politikaları, Post-Romantik Dönem ve Yeni Edebiyat ya da Edebiyatın Yeni İşlevi</i>	142
<i>Türkiye ve Yeni Edebiyat</i>	144
<i>Toplumsal Kuram Bağlamı Olarak Yeni Edebiyat ve Dönüşürümün Dinamikleri</i>	148
Sonuç.....	152

SAŒO'YLA SOHBETLER: YA DA ÖZGÜRLÜK DİYALOGLARI

JALE PARLA.....	155
-----------------	-----

**TÜRKİYE'DE PİYASA TOPLUMUNUN
OLUŞUMUNDA HEGEMONYANIN ROLÜ:
BİR GERÇEKLİK PROJESİ OLARAK BEYAZ TÜRLÜK**

DEMİR DEMİRÖZ - AHMET ÖNCÜ.....	171
Giriş.....	171
Piyasa Toplumu.....	177
Mülkiyetçi Bireycilik.....	182
Mülkiyetçi Bireycilik, Hegemonya ve Pasif Devrim.....	185
“Demokrasi Teorisi” Tartışmaları Açısından Beyaz Türklük.....	194

**MEKÂN, MİLLET, MUHAYYİLE:
GEÇMİŞLE GELECEK ARASINDA BİR KOPUŞ VE
SÜREKLİLİK TASAVVURU OLARAK BAŞKENT ANKARA
VE ÂHİR ZAMAN ANKARA MİTLERİ**

AYŞE SAKTANBER.....	201
“Ankara'nın Taşına Bak”, Mitlerini Oku!: Ortak Muhayyilenin Mekânı Olarak Kent ve Yazılı Kültür.....	205
Geçmişle Gelecek Arasında Ankara: İki Klasik Metinde Tek Şehir ve İki Farklı Mekân Tasavvuru.....	212
Ahir Zaman Ankara Mitleri ya da “Gerçek Sanallık Kültüründe” Ankara.....	219
Sonuç.....	235

**ANALAR, BACILAR, OROSPULAR:
TÜRK MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKÂR SÖYLEMİNDE KADIN**

TANIL BORA.....	241
Giriş.....	241
<i>Milliyetçilik ve Kadın</i>	241
<i>Türk Modernleşmesi, Milliyetçilik ve Kadın</i>	245
Milliyetçi-Muhafazakâr İdeolojide Kadın.....	246
<i>Remzi Oğuz Arık: “İstanbul Kadınına” Karşı “Anadolu Kadını”</i>	247
<i>Nurettin Topçu: Bir Zillet Kaynağı Olarak Kadın</i>	251
<i>Atsız: Sert Erkeğe ve Aseksüel Kadına Özlem</i>	254
<i>Serdengeçti: “...sözde İnkılâpçıların, Sokakta Kafeslemek İçin Kafes Arkasından Kurtardıkları Kadın...”</i>	261
<i>Necip Fazıl: Hem Ahlak Hem Şehvet</i>	268
<i>Sâmiha Ayverdi: “Eski Kadın” Nostaljisi</i>	271
Burada Görün(e)meyenler Hakkında Sorular... Ve “Fark Nerede”?.....	277

SOSYALLİKLER ANALİZİ İÇİNDE “EĞLENCEDEKİ” TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

ALİ AKAY.....	283
Arabesk ve Aradalık Hali.....	287
Pop Kültürü ve Beden Teknolojisi.....	289
“Toponlaşan” Türkiye’nin İstanbul’u.....	292
Prototip “Dağıtma” Yeri Olarak Bodrum.....	297
<i>Yersiz Yurtsuzlaştıran Küreselleşme</i>	299

MODERN BİR TRAJEDİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ - FAUST

ONUR FEVZİ MÜFTÜĞİL.....	303
Giriş.....	303
Sığ Bir Münzevilikten Kötü Biten “Başkalarına Canlı Bir İlgiye” Doğru.....	305
Faust’un Kendisini Aldatması: Marx, İş Bölümü, Genel İrade (General Will) ve İdeoloji.....	307
Weber Sosyolojisi: Faust’un Suretinde Yaratılmış Bir Toplum.....	309
Durkheimcı Bir Yaklaşım: Faust Gerçekten de “Eylemeye Özgür” müydü?.....	311
Sonuç.....	314

ANAYASA KURAMLARI AÇISINDAN DEMOKRASİ KAVRAMI

GÜRCAN KOÇAN.....	317
Giriş.....	317
Demokratik Anayasa Anlayışı.....	320
Klasik Cumhuriyetçi Anayasa Anlayışı.....	325
Klasik Liberal Anayasa Anlayışı.....	335
Diyalogsal Anayasa Anlayışı.....	345
Diyalogsal Anayasal Demokrasi.....	355
Sonuç.....	359

YAZARLAR.....	363
---------------	-----

ŞERİF MARDİN'E ARMAĞAN'A GİRİŞ

AHMET ÖNCÜ – ORHAN TEKELİOĞLU

ESTRAGON: Ben hiçbir şey duymuyorum.

VLADİMİR: Şşşt! Ben de duymuyorum.

ESTRAGON: Korkuttun beni.

VLADİMİR: O geliyor sandım.

ESTRAGON: Kim?

VLADİMİR: Godot.

ESTRAGON: İh! Sazlardaki rüzgârdı.

Modernliği tasvir eden en çarpıcı edebiyat eserlerinden biri, hiç kuşkusuz, Samuel Beckett'in *Godot'yu Beklerken* adlı oyunudur. Beckett bu ölümsüz eserinde, evsiz, yurtsuz iki derbederin, Vladimir ve Estragon'un gözünden, belirgin ve kalıcı bir yapısı olmayan bir insanlık durumu hakkında hepsi birbirinden ironik birçok görüntü sunar. Bu dünyada sanki geçmiş yoktur; sadece yaşanan an vardır; ve yaşam aralarında herhangi bir bağ yokmuşçasına ard arda gelen anların giderek kaotikleşen akışında zaman mefhumu yitilmektedir. Zira sahnenin ışıkları sönüp, seyirciler tiyatrodan ayrılırken oyun başlamış mıdır yoksa bitmiş midir; kimse bu soruya yanıt veremez. Belki de tek hissedilen yaşamın hızla akıp gittiğidir. Muhtemeldir ki seyirciler de oyunun kahramanları gibi bir önceki anın şimdiki anla bağını kaybederek oyunun bittiğini bile fark etmeden yalnızca kapılar açıldığı için tiyatroyu terk etmişlerdir. Ve yine muhtemeldir ki oyuncular gibi Godot'yu beklemeye devam etmektedirler. Ne yazık ki, Godot gelmemiştir ve de gelmeyecektir. Peki, Godot kimdir ve neden gelmemektedir? Bu soruyu bir keresinde Beckett'e yönelttiklerinde, "Bilseydim, oyunun içinde bunu söylerdim. Ben de bilmiyorum" demiş. Zaten Godot'nun kim olduğu ve neden gelmediği o kadar da önemli

değildir. Asıl önemli olan insanların neden böyle bir varlığı bekledikleridir. Godot, geçmiş ile gelecek arasındaki o ürkütücü boşluğu dolduracak ve yaşama tekrar kaybettiği anlamını verecek olan tılsımlı kurtarıcıdır. Sanırız, Beckett, Godot'yu getirmeyerek insanlara kurtarıcının asla gelmeyeceğini söylemek istemektedir.

Her ciddi sosyolog, Beckett'in sanatçı sezgisiyle gözlerimizin önüne serdiği bu "ruhunu" bulamamış dünyayı anlamaya çalışmıştır. Bu bilimsel çabaların hemen hepsinde ortak bir tema olarak modernliğin temel sanrısı olan o aydınlık ve mutlu geleceğe bir türlü ulaşamamanın toplumlarda ve bireylerde yarattığı ikilem ve açmazların özgün bir ele alınışı bulunur. Ciddi bir sosyologu, Beckett gibi büyük bir yazardan ayıran temel vasfı, edebiyatın sezgisel çağrışımlarını aşarak söz konusu insanlık durumunu daha çok tarihsel bir olgu şeklinde bilimsel bir yaklaşımla açıklamaya çalışmasıdır. Bu nedenle, her ciddi sosyolog Durkheim'ın sosyoloji için önerdiği epistemolojik çerçeveyi kabul etmese de, onun bilimsellik kaygısına sahip olan sosyologlara şu seslenişini benimser:

"Biz, sosyologun bizzat olgularla karşı karşıya gelmek için bu olgular hakkında sahip bulunduğu peşin nosyonları ne şekilde bertaraf etmesi gerektiğini; ...; onları normal ve marazi olarak ayırma imkânını bizzat olgulardan ne şekilde talep etmesi gerektiğini; nihayet ortaya koyduğu açıklamalarda olduğu kadar bu açıklamaları ispatlayış tarzında sosyologun bu ilkedeki ne şekilde esinlenmesi gerektiğini gösterdik. Çünkü, insan, bir ke-re, şeylerle karşı karşıya bulunduğu duygusuna sahip olduktan sonra, onları ne yararlı (*utilitaire*) hesaplarla, ne de şu ya da bu türden muhakemelerle açıklamayı artık düşünemez bile. Falan nedenlerle filan sonuçlar arasında mevcut olan mesafe derhal görülür. Bir şey, ancak başka bir güç tarafından meydana getirilebilen bir güç demektir. Toplumsal olguları anlamak için onları meydan getirebilecek güçler aranız demek ki..."¹

1 Durkheim, E. *Sosyolojik Metodun Kuralları*. Çeviren: Enver Aytekin. İstanbul: Sosyal Yayınları (2. basım, 1994, s. 206-207).

Hiç kuşku yok ki, modern Türkiye'nin en ciddi sosyologlarının arasında Şerif Mardin ismi ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Çünkü Şerif Mardin bütün "peşin nosyonlardan kendisini bertaraf etmeye" azami özen ve çaba göstererek, Türkiye modernleşmesini meydana getirmiş olan toplumsal "güçlerin" birçoğunu gün ışığına çıkarabilmiş ender sosyal bilimcilerimizdendir. Şerif Mardin'in Türkiye'nin yakın toplumsal tarihini açıklayan çok sayıda eseri hakkında söylenebilecek en kısa ve özlü söz, kanımızca, bu eserlerin baştan sona sosyolojinin bilimselliğine sadık kaldıklarıdır. Şerif Mardin açıkladıkları kadar "açıkladıklarını ispatlayış tarzınca" da sosyolog olabilmeyi başarmış büyük bir Hoca'dır. Ona duyduğumuz derin saygıyı ve sıcak sevgiyi ifade edebilmek için bu küçük derlemeyi Hoca'mıza armağan ediyoruz. Değerli katkılarıyla bu armağanı mümkün kıldıkları ve bizlere güvenerek, destekledikleri için çok sevdiği meslektaşlarına ve öğrencilerine sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Hoca'mıza daha nice sağlıklı yıllar ve nice yeni eserler diliyoruz. Nitekim, insanlar *Godot*'yu beklemeye devam ediyor ve geceye daha çok var:

VLADİMİR: Sanki bağışmalar duydum.

ESTRAGON: Niçin bağıracakmış ki?

VLADİMİR: Atını çağırarak için.

ESTRAGON: Gidelim buradan.

VLADİMİR: Nereye? Bu akşam belki de onun evinde, sıcacık, karnımız tok sırtımız pek, yatarız samanların üzerinde. Değer beklemeye. Değil mi?

ESTRAGON: Bütün gece değil

VLADİMİR: Daha gündüz.